

DEDE KORKUT METİNLERİ ÜZERİNDE YENİ DÜZELTMELER (1)

The New Corrections on Dede Korkut Manuscripties

*Sadettin ÖZÇELİK**

Özet

Bu makalede, Dede Korkut metinlerinde yanlış veya eksik yazılmış bazı kelime veya şekillerin düzeltilmesi, bazı kelimelerin okunuşu ve anlamlandırılması ile ilgili birtakım düzeltmeler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Yanlış veya Eksik Yazılmış Kelime, Okuma, Düzeltme, Anlamlandırma: fakı, atlandı, orta vb.

Abstract

In this article it is discussed that corrections of some words or structures which were written by mistake or missing and related to reading and meaning in Dede Korkut.

Key Words: Dede Korkut, Wrong or Missing Word, Correction, Reading and to Give Meaning: fakı, atlandı, orta etc.

Eski metinlerin okunması ve incelenmesi ile ilgili zorluklardan daha önceki bir makalemde söz etmiş ve Dede Korkut'ta geçen birkaç kelime üzerinde durmuştum.¹ Bu yazımda, incelenen metinde özellikle sözün gelişi ve olay örgüsünün mutlaka dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştım. Ancak, ne yazık ki, her zaman için insan hafızasının *unutmak* gibi bir *belası* ve kalbinin *acelecilik* denen bir *illeti* vardır. Araştırmacı, bir taraftan metnin bütünlüğü, olay örgüsü, konu ile ilgili okuma, yorumlama ve anlamlandırmalar ile ilgilenirken diğer taraftan kendi bakış açısını kontrol ve eleştiriye tabi tutabilmeli; bu noktada *acelecilik* için içerisine girerse *sabır* silahı ile karşısına çıkmasını da bilmelidir. Filolojik çalışmalarda araştırmacıyı kuşatan, bir taraftan yol ve çıkış noktaları gösteren, diğer taraftan da dikkatinin dağılmasına sebep olabilen bir yığın bilgi, yorum ve değerlendirme yer yer o kadar çoğalır ki bazen bunları ayıklayıp doğru sonuca ulaşmak son derece güçleşir. Bir madencinin maden yatağına ulaşması için kazmış olduğu tünelin karanlık ortamını aydınlatacak ışığa ihtiyacı vardır. İşte araştırmacı da tıpkı bir madenci gibi elindeki kaynaklar ve verilerle yolunu aydınlatabilir. Bu ışıklardan birini veya metnin bütünlüğünü atladığında yeni bir karanlık dehlize yuvarlanması işten bile değildir. Bir de araştırmacının yaptığı tespitlerin yayımlanması sonrasında bu çalışmalarının değerlendirilmesi veya eleştirilmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle araştırmacı ileri bir tarihte, başka bir araştırmacının kendisinin yazmış ve benimsemiş olduğu birtakım tespit ve görüşlerini eleştirmek, reddetmek hakkına sahip olduğunu bilmeli; hatta kendisi de kendini eleştirebilme ve yanlış görüşünden vazgeçme erdemini, yürekliliğini gösterebilmelidir. Çünkü, bilim adamı, eleştiriye bilim için yapar, egosunu tatmin ve bencillığe tenezzül etmez; bilginin paylaşıldıkça genişleyip geliştiğine inanır. Bu inanç kendi kişiliğine de saygının bir gereğidir. Ayrıca, araştırmacı aynı konuyu başka meslektaşlarının çalışmasını da hazmeder. Çünkü, o herşeyden önce bilime inanır, bilime katkının ne olduğunu iyi bilir. Bu inanç ve bilim adamı sıfatının gereği olarak herkesten ve her şeyden önce bilimin üstünlüğünü tanır ve ona değer verir; bilimi gönlünün basit heveslerinin, karpislerinin oyuncağı gibi görmez ve kullanmaz; bu yolda samimi olarak çalışanı alkışlar, taktir eder; meslektaşını kıskançlık dürtüleri içerisinde toplum önünde küçük düşürmeye çalışmak basitliğine de düşmez; çünkü, o büyüklüğün hangi yoldan geçtiğini de çok iyi bilir ve her çalışmanın yeni bir açılım, yeni bir çıkış noktası, yeni bir ufuk olduğuna inanır. Bilim adamı, Türkoloji ile uğraşıyorsa Dede Korkut'un daha iyi anlaşılması ve bilinmesi yolunda harcanan en küçük emeği, atılan her adımı; yürekten destekler, sevinç ve heyecan kaynağı bilir.

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi.

¹ Sadettin Özçelik, "Dede Korkut'ta Yanlış Yazılmış Birkaç Kelime ve Okunuş Şekilleri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2005, cilt V, Sayı 1, s.79-83.

İşte bu notlar, bu duygu ve düşünceler içerisinde hazırlandı. Eski metinlerde tartışılan filolojik noktalar genellikle yazım şekli, eksik yazılışlar, metnin okunuş şekli ve anlamlandırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu makalede de Dede Korkut metinlerinde geçen bazı kelimelerin yazılışları, okunuşları ve anlamlandırılması ile ilgili yeni ve farklı birtakım düzeltmeler konu edilmiştir.

Drs.5a.11 (ME 6.11) **kıkı** → **faķı**: hoca, müezzin

“Minārede baņlayanda فقي **faķı** görkli.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilen kelimeyi Ergin, *faķı* okumuş ve ‘hoca, müezzin’ (DKKII: 110) anlamlarını vermiştir. Gökyay, aynı kelimeyi *fakı* (DKK: 2.35) okumuş ve ‘din bilgini, şeriat bilgilerini bilen, okumuş, hoca’ (DKK: 208) anlamlarını vermiştir. Tezcan da kelimeyi *faķı* şeklinde okumuştur.

Vahid Zahidoğlu ise, sunduğu bir bildiride (2004b: 3313-3315) bu okuyuş ve anlamlandırma şekillerine karşı çıkmıştır. Zahidoğlu, birtakım gerekçeler sunarak değerlendirmeler yapmış ve sonuç olarak şöyle demiştir: “(...) Minarede baņlayanda kıkı görkli cümlesine şöyle anlam veriyoruz: Minareden okunandan ezan güzel.” (2004b: 3315)

Ben, Zahidoğlu’nun bu okuma anlamlandırmasının kabul edilemez olduğunu düşünüyorum ve yukarıdaki sonuca ulaşıırken sunmuş olduğu gerekçeler üzerinde ayrı ayrı durmak istiyorum:

1. Zahidoğlu, notunun hemen başında “Kıkı فقي ezan, yüksek sesle seslenme” açıklamasını yapmakta ve bu kelimeye Kaşgarlı’dan *orı kıkı ‘gürültü, haykırış’* (DLTIII: 227) ikilemesiyle Kutadgu Bilig’den *kakıla- ‘bağırmak, yüksek sesle seslenmek’* fiili vb. örnekleri tanık göstermiştir. (2004b: 3313-3314) Zahidoğlu’nun tanık gösterdiği bütün fiiller, ‘bağırmak, ses çıkarmak’ anlamlarındadır.

2. Zahidoğlu, bildirisinde ikinci olarak “Yazılışta her iki k’nın noktalarının net bir şekilde görülmesine rağmen kelime bütün yayımlarda Arapça fakı kelimesiyle birleştirilmiştir. Bu okunuş kelimenin imlasını yansıtmamaktadır” (2004b: 3314)² demektedir. Oysa metinde fe (ف)’nin noktası üzerinde bir mürekkep dağılması olduğu ve dikkatle incelendiğinde kelimenin faķı (فقي) olduğu görülmektedir. Ayrıca, bir an için yazımın فقي olduğunu düşünsek bile Dresden nüshasında bir ve iki noktanın yazımında çoğu kez tutarsızlık görüldüğu için yazım şekli, tutarlı bir tanık olarak gösterilemez. Çünkü, yazma eserlerde en çok yapılan yanlışlıkların başında noktalı harflerin birbirlerinin yerine yazılışları gelir ve bu Dede Korkut’ta da sık görülen bir durumdur.

3. Zahidoğlu, bildirisinde üçüncü olarak “Fakıh fıkıh bilginidir, din ve şeriat ilmi üstadıdır, minareden ezan okuma onun görev alanına dahil değildir. Minareden ezan okuyan kişi için müezzin veya ezancı kelimeleri mevcuttur. KDK’da bunların yerine sakalı uzun tat eri ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, fakıh’ın minareden ezan okumasına (...) yazılı kaynaklarda rastlanmamaktadır” (2004b: 3314) demektedir.

Bir kelimenin sözlük veya bilimsel anlamı yanında halk ağzındaki kullanılışında ses değişmesi olabileği gibi anlam genişlemesi, anlam daralması, farklı anlamlarda kullanılma vb. durumlar olabilir. Nitekim *fakı* kelimesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da medrese öğrencileri için kullanılır. Hatta eskiden medreselerde yetiştiklerinden dolayı camide imamlık ve müezzinlik yapan görevliler için de kullanılan *fakı* kelimesi, günümüzde de halk arasında yaşamaktadır. Sadece kendi bölümümdeki meslektaşlarımdan yaptığım soruşturma sonucunda *fakı* kelimesinin Kars, Erzurum, Van, Bitlis, Adana, Urfa, Mardin, Konya yöresinde yaşamakta olduğu sonucu ortaya çıktı. Bu kelimenin sonundaki ünsüz düşürülmüş (faķı <Ar. faķıh فقيه) ve Türkçe uyuma girmiş olması da dikkate alındığında Dresden nüshasındaki yazımı (فقي) ile uyumlu görülmektedir ki bu durum da düşüncemi desteklemektedir.

² Zahidoğlu’nun *fakı* olduğunu belirttiği Arapça kelime, *faķıh* (فقيه) olmalıdır.

4. Derleme Sözlüğü 1831’de *fahı* ‘*hoca, imam*’ anlamında Alucra ve Şebinkarahisar’dan; ayrıca 4502’de *fakı* ‘*hoca*’ anlamında Kayseri’nin ilçelerinden derlenmiştir.

5. Zahidoğlu, bildirisinde dördüncü olarak yukarıdaki sözlerin devamında şöyle demiştir: “(...) ve *fakih* kelimesinde sondaki *h*’nin düşmesiyle yaranan *fakı* biçimine başka yazılı kaynaklarda rastlanmamaktadır. Zaten de bu mümkün değil. Çünkü Türk dillerinden farklı olarak Arap dilinde kelimedden ünsüzün düşmesi veya değişmesi onun farklı şekil ve anlam kazanması demektir.” (2004b: 3314) Ancak, *faḫīh* kelimesinin ünsüz düşmesi ile elde edilmiş olan şekli, yukarıda belirttiğim gibi, zaten farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca, kelime Türkiye’de, köy adlarında; *Barakfakı*, *Başfakı*, *Karafakılı*, *Kösefakılı*, *Sarıfakılar* (Gülensoy 1995: 70) gibi örneklerde ikincil ad olarak kullanılmaktadır.

6. Zahidoğlu, yukarıdaki sözlerin devamında beşinci olarak “Orta çağ müstensihleri bu kurala sıkı bir biçimde uymuşlardır. Bundan dolayı *fakı* okunuşu mantık ve imla açısından inandırıcı görünmemektedir.” (2004b: 3314) demektedir.

Dede Korkut, kesin olarak halk ağzına dayanan bir metindir ve alınma kelimelerin halk ağzında daha sık ve çok değişikliğe uğradığı görülebilir. *Fakı* kelimesi de Dede Korkut’taki Türkçeleştirilmiş örneklerden sadece biridir. Ben, Zahidoğlu’nun burada bir atlama yaptığını düşünüyorum. Çünkü, Zahidoğlu’nun bildirisinin *kaynakçasında* da yer alan Muharrem Ergin’in hazırlamış olduğu *Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer* adlı kitabın 379-387 sayfalarında bu konu ile ilgili olarak *Türkçeleştirme* başlığı altında hem *fakı* kelimesi hem başka birçok örnek söz konusu edilmiştir. Ergin, *fakı* için şöyle diyor: “*faḫih* kelimesinin *h*’si atılmış, vokali kısaltılmış, vokal uyumuna bağlanmıştır: *fakı* 6.11. Azeri sahasında da kelime bu şekildedir.” (DKKII: 383)

7. Zahidoğlu, “KDK’ta müezzin, ezancı veya *fakih*’in güzelliği değil, ezanın güzelliği söz konusudur” (2004b: 3314) demekte, *kıkı* okuduğu kelimenin *ezan* anlamında olduğunu belirtmekte ve Dede Korkut’taki şu cümlelerde geçen *baḫla-* ve *baḫ baḫlat-* fiillerinin kökündeki *baḫ* ‘*ezan*’ kelimesi ile aynı anlamda kullanılmış olduğunu söylemektedir:

Drs.7b.5: “Şakalı uzun tat eri baḫladuḫda”

Drs.62b.2: “Keşşilerin öldürdiler, baḫ baḫlatdılar, ‘aziz Tanrı adına ḫudbe (3) okıtdılar.”

Drs.141b.7: “Kelīsāsın yıḫup yerine mescid yapdum, baḫ baḫlatdum.”

“*Minārede baḫlayanda fakı görkli.*” cümlesinde geçen *baḫlayanda* zarfi, *banladıḫında* ‘*ezan okuduḫunda*’ anlamında olduğuna göre *fakı* kelimesi, cümlenin öznesidir ve bu durumda *ezan* anlamında kullanılmış olamaz. Bu kelimenin bir an için Zahidoğlu’nun teklif ettiği gibi *kıkı* ‘*ezan*’ olduğunu kabul etsek bile cümlede geçen *ban* kelimesi de *ezan* anlamında olduğuna göre cümlenin anlamında bir çelişki ortaya çıkacaktır. Zahidoğlu, bu durumu farketmiş ve şu açıklamayı getirmiştir:

“Cümlede *baḫla-* fiilinin pasiflik ifade eden *-n* ekiyle değil, *baḫlayanda* şeklinde geçmesi bizce daha eski bir gramer özelliğini yansıtmaktadır. Aynı gramer biçimi soylamanın başka bir cümlesinde de görülmektedir: *ayna günü okuyanda kutbe görkli*” (2004b: 3314-3315). Bence, Dede Korkut’ta sadece bu cümlede geçen *okuyanda* kelimesi örneğinden hareketle bunun ‘*eski bir gramer özelliğini yansıttığını*’ söylemek doğru bir yöntem değildir. Çünkü, bu anlatıcı veya yazıcıya ait bir yanlışlık da olabilir. Nitekim, Zahidoğlu’nun tanık gösterdiği ve metinde *اوقيانده* şeklinde yazılmış olan kelimeyi sadece Ergin, yazılışına uygun olarak *oḫayanda* (ME 6.10) şeklinde okumuştur. Buna karşılık Gökyay (DKK: 2.34) ve Tezcan, *oḫananda* şeklinde düzeltmişlerdir.

Bence yukarıda belirttiğim gerekçelere göre Zahidoğlu'nun görüşü kabul edilemez. Cümle *Minârede başlayanda faқа görkli. 'Minarede ezan okuduğunda hoca güzel.'* şeklinde okunmalı ve anlaşılmalıdır.

Drs.6a.6 (ME 8.6) **depidine/ depdenince/ depretince** → depretince.

“Anuğ gibi-(5)-nün hānum, bebekleri bitmesün, ocağuşa buncılayın ‘avrat gelmesün. (6) Geldük ol kim tolduran tobdur: دپرتتجه → دپرتتجه depretince yerinden örü (7) tırdı. Elin yüzün yumadın obanuğ ol ucından (8) bu ucına, ol ucına çarşıdurdı, kov kovladı, diğ (9) diğledi, öyledence gezdi. (...) (Drs.6b.3) Bunuğ gibi-nün hānum, bebekleri bitmesün, (3) ocağuşa bunuğ gibi ‘avrat gelmesün.”

Yukarıda Drs.6a.6'da geçen ve metinde دپرتتجه şeklinde yazılmış olan kelimeyi, Ergin *depidine* okumuş ve söz dizininde “*depit-: tepretmek, kımlıdatmak, sarsmak*” (DKKII: 83) şeklinde işlemiştir. Gökyay, aynı kelimeyi ‘*depdenince*’ okumuş ve söz dizininde “*depdenince: silkinip kalkınca (?)*” (DKK: 194) şeklinde tereddüt belirterek vermiştir.

Tezcan ise, kelimeyi *depretince* okumuş ve ilgili notunda gerekçe olarak şu açıklamaları yapmıştır: “*Yazmada depretince ya da depdenince okunacak biçimde yazılmış olan bu sözcüğü Ergin depidine okumuştur. Gökyay ise metne Vat. Nüşhasındaki sabāhdanca'yı almıştır. Drs. Yazmasında ۷ re ile ۷ dāl sık sık pek benzer biçimde yazılmış ya da çekimleme sırasında biri öteki yerine yanlış yazılmıştır. Ergin'in depitince okuyuşu mümkün olmakla birlikte depit- eylemine kaynaklarda rastlanmıyor. Buna karşılık depret- yaygındır, bkz. Örn. TarS. 1097 'kımlıdatmak, sarsmak, harekete getirmek'. Metinde söylenmek istenen şudur: tolduran tobdur diye nitelenen kadın kendi kendine uyanmıyor, onu birisinin sarsıp uyandırması gerekiyor.*” (DKON: 59)

Bu satırlardan Tezcan'ın yukarıda verdiğim Gökyay'a ait okuma şekli ve anlam ile ilgili tereddütünü atladığı anlaşılıyor. Ben daha önce kelimeyi *depdügince* okumuş ve bazı gerekçeler sunmuştum (Özçelik 2005: 48-50). Ancak, şimdi kelime için Tezcan'ın verdiği anlamın söz bağlamına uygun olduğunu, kelimenin metinde yanlış yazıldığını *-dal (۷) yerine re (۷)* ve *nun (ن) yerine te(۷-)* (دپرتتجه → دپرتتجه) ve bu durumda *depretince* okunması gerektiğini düşünüyorum.

Drs.15b.5 (ME 27.5) **on ikince** (<on iki ince)

“اون اکنجه **On ikince** süñücegüñ üzen olmuş yağşur ahı”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeleri Ergin, *on igiçe* okumuş ve söz dizininde ikinci kelimeyi, ‘*igi: iğ?*’ (DKKII: 149) şeklinde işlemiştir. Gökyay, *on iki ince* (DKK: 11) şeklinde okumuş ve anlamıştır.

Tekin, konu ile ilgili olarak “*...bundan sonra gelen kelime sünücügüñ ‘kemikçiğın’ olduğuna göre on ikice metne uygun düşmektedir: ‘On iki kadar kemiciğın...’*” (1986: 146) açıklamasını yapmıştır. Tekin'in tercümede *kadar* kelimesini kullanması yanlış olmuştur. Çünkü kaburga kemiklerinin sayısı *on* ikidir.

Tezcan ise, bu konuda şöyle der: “*herhalde on ikice süñücegüñ olarak okunmalıdır, burada sayı üzerine niçin -ce (eşitlik durumu?) eki getirilmiş olduğunu açıklayamıyorum*” (DKON: 100).

Ben daha önce yazdığım notta, Tezcan'ın sorusunun cevabını aramaya çalışmış ve metnin gelişinden hareketle yoğun şefkat duygusu içerisinde olan bir annenin ‘+ce’ ekini ‘+cik’ yerine *küçültme* ve *acıma* fonksiyonuyla kullanmış olduğunu söylemiş, Özbek ve Azeri Türkçesinden örnekler getirmiştim (Özçelik 2005: 96-97). Ancak, daha sonra Dresden metninin bazı yazım özelliklerini incelediğimde, Gökyay'ın okuyuşunun doğru olduğunu, diğer araştırmacıların yanıldığını, bunun bir ağız özelliği olarak metne girdiğini ve metinde benzer şekilde yazılmış başka örneklerin bulunduğunu gördüm. Şimdi bu örnekleri sunuyorum:

1. *On ikince* (<on iki ince) اون اكنجه örneği, *Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyunda* geçer. Aynı *boyda* bir örnek -içerisinde ünlü kaynaşması olmasa da- iki yerde bitişik yazılmıştır: *kırkınce*/ قرقنجه (Drs.13b.8, 15a.3).
2. Benzer özellikteki *necedeyin* (<nece+ et-) bitişik yazılmıştır: *necedeyin*/ نجدين (Drs.28b.5)
3. Dede Korkut'ta *buğur* (<bu oğur) 'bu sefer, bu kez, şimdi' kelimesinin örnekleri bitişik yazılmıştır: *buğur*/ بغور Drs.58b.10), *buğur*/ بغر (Drs.54b.7) (Bunun için bk. Drs.54b.7, 58b.10 notları)
4. Dede Korkut'ta buna benzer *neydürsin* (<ne+ eyit-) örneği geçer: *neydürsin*/ نيدرسن (Drs.104a.7) (Bunun için bk. Drs.104a.7 notu)
5. *neyle-* (<ne+ eyle-) birleşik fiilinde de benzer örnekler görülür: *neylesün*/ نيلسون (Drs.4a.1), *neyleyeyim*/ نيليايم (Drs.6b.7), *neylersin*/ نيلرسن (Drs.43b.8), *neyledün*/ نيلدك (Drs.72a.4), *neyleyler*/ نيلر (Drs.76a.6), *neyleylerem*/ نيلرم (Drs.85b.9).
6. *net-* (<ne+ èt-) birleşik fiilinde benzer örnekler görülür: *nédelüm*/ نيدلم (Drs.42b.10), *nétdüm*/ نندم (Drs.89b.7), *nétmiş*/ نتمش (Drs.95b.1)
7. Dede Korkut'ta ünlü-ünsüz değişmesi (i> y) görülen *neydügin* (<ne+ i-dügin) örneği de bitişik yazılmıştır: *neydügin*/ نيدوكين (Drs.101a.1)
8. *nol-* (<ne+ ol-) birleşik fiilinde benzer örnekler görülür: *noldı*/ نولدي (Drs.43b.6, 70b.10, 70b.11, 70b.12, 98a.12), *nolduğ*/ نولدك (Drs.46a.7, 51a.1), *nolur*/ نولور (Drs.92a.13), *nolduğuz*/ نولدكوز (Drs.130a.10), *nolmuş*/ نولمش (Drs.76b.10), *nola*/ نوله (Drs.42a.7), *nolaydı*/ نوليددي (Drs.6a.3, 6b.1)
9. Ayrıca, *Salur Kazanuç Évi Yağmalanduğı Boy*'da geçen iki örnekte ünlü kaynaşması olmasa da benzer şekilde bitişik yazılmıştır: *köpegilem*/ كوپكلم (Drs.25a.8), *kazanulam*/ قزانلم (Drs.30a.9)

Bütün bu örnekler, Gökyay'ın *Destursuz Bağa Girenler* 99'da yaptığı "Bu kelime on iki ince kelimelerinin onikince şeklinde kanaşmasından başka bir şey değildir." şeklindeki tespitinin doğru olduğunu gösteriyor.

Drs.27a.4 (ME 50.4) **eylendi** → atlandı: ata bindi

"Kazana gayret geldi, çobanı bir ağaca sara (4) sara muhkem bağladı, ايلاندي eylendi → اتلاندي atlandı, yöriyü vèrdi."

Yukarıdaki metinde geçen kelimeyi Ergin, *eylendi* okuyarak 'kalkmak, hareket etmek' (DKKII: 109) anlamlarını vermiştir. Gökyay, kelimeyi *atlandı* (DKK: 23.7) şeklinde tamir ederek okumuş ve 'ata binmek' (DKK: 168) anlamını vermiştir. Tezcan da *atlandı* okumuş ve yazdığı kısa notta "Başka kaynaklarda bu anlama gelen bir eylen- bulunmadığı için Gökyay'ın önerisi benimsenmeli > ايلاندي / اتلاندي olarak düzeltilmelidir." (DKON: 128) demiştir.

Ben de Gökyay'ın düzeltmesinin doğru olduğunu düşünüyor ve bu konuda iki kanıt sunmak istiyorum:

1. Dede Korkut'ta *eylen-* fiili hiç geçmez.

2. Dede Korkut'ta *atlan-* fiili altı yerde geçer; örnekler, yazılışları ile birlikte, şöyledir:

Drs.21b.9: "Altı yüz kâfir اتلاندي **atlandı**,"

Drs.37a.7: "Bay Büre Begün oğlu اتلندي **atlandı**, (8) ava çıkıdı."

Drs.41b.1: "Beyrek eydür: hoş, imdi اتلانك **atlanuğ**."

Drs.41b.2: "İkisi اتلاندلر **atlandılar**, meydāna çıkıdılar,"

Drs.52a.8: “Kırk nefer (8) kâfirler اتلاندلر **atlandılar**,”

Drs.62a.1: “Kâlin Oğuz begleri اتلاندلر **atlandılar**,”

Drs.30b.3 (ME 57.3) **sapanuŋ, sapanuŋ** → sapan[in]uŋ

“Semüz koyun, aruŋ (3) toŋlı bayırda ƣalsa ƣurt gelüp yemezidi صپانك sapan[in]uŋ (4) ƣorƣusından.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin, -kelimenin yazımındaki eksikliği dipnot düşmeksizin- *sapaninuŋ* şeklinde tamir ederek okumuştur. Gökyay, kelimeyi yazılışına uygun olarak, *sapanuŋ* (DKK: 26.25) şeklinde okumuştur. Tezcan, aynı şekilde, *sapanuŋ* okumuştur. Ben de kelimeyi *sapanuŋ* okumuştum. Ancak, sözün gelişine göre Karacuk Çoban’ın sapanından söz edildiği için doğrusu Ergin’in okuyuşudur. Yazıcı, yanlışlıkla *nun*’u yazmamış olmalıdır.

Drs.39b.12 (ME 75.12) **el** → *ële* [el], **ële**: öylece, o şekilde

“Kâlin Oğuz begleri الله el → *ële* [el] (13) götürdiler, du’â ƣıldılar. Bu ad, bu yigide ƣutlu olsun, 40a (1) dëdiler.”

Ergin, yukarıdaki ilk cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan kelimeyi *el* okumuş ve dipnotta *ële* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Gökyay da kelimeyi *el* (DKK: 34.32) okumuştur. Tezcan ise, kelimeyi *el* okumuş ve yazılışı ile ilgili olarak “*LH ele ya da ile okunacak biçimde*” (DKO: 293) notunu düşmüştür.

Ben, kelimeyi *el* okumuş ve dipnotta الله şeklinde yazılmış olduğuna dikkat çekmişim. Ancak, cümlelerin kullanılış yeri, kelimenin yazılış şekli ve satır sonunda olması, bu noktada bir eksiklik olduğunu gösteriyor. Bu cümle, Dede Korkut’un Beyrek’e ad verme töreninde yaptığı duadan hemen sonra gelir. 12. satır sonundaki bu kelimenin devamında sesçe buna benzeyen *el* kelimesi vardı. Ancak, yazıcı ses ve yazım benzerliği nedeniyle yanlış ve kelimeyi yazmamış olmalıdır. Yani, bu kelimenin metindeki yazılışı doğrudur, *ële* ‘öyle, öylece’ şeklinde okunmalı ve anlaşılmalıdır. Ayrıca bu cümleye, yukarıda gösterdiğim gibi, yazılmamış olan *el* kelimesi eklenmelidir.

Bu konuya yine *Beyrek Boyı*’nda *ële* kelimesinin daha önce yanlış okunmuş ve tarafımdan düzeltilmiş³ bir örneğini de kanıt olarak gösteriyorum:

Drs.36b.12: “Dan dansuŋ **ële** yahşı (13) armağanlar aldılar.”

Buna göre cümlelerin anlamı, “*Kâlin oğuz beyleri, öylece el kaldırdılar; bu ad bu yigide ƣutlu olsun dediler.*” şeklindedir.

Drs.42a.5 (ME 80.5) **orta**: Kişilerin birbirine karşı durumu, ilgisi.

“(…) barmağından altun yüzügi ƣıƣardı, ƣızuŋ barmağına (5) geçürdi. **Ortamuzda** bu nişân olsun, hân ƣızı, dëdi.”

Ergin, yukarıdaki metinde geçen *orta* kelimesi için “*orta*” (DKKII: 237) anlamını vermiştir. Gökyay, aynı kelime için “*iki uçtan eşit olan yer veya zaman, orta; meydan, ara*” (DKK: 266) anlamlarını vermiştir. Dede Korkut’ta toplam dört yerde geçen *orta* kelimesi yukarıdaki veride ‘*Kişilerin birbirine karşı durumu, ilgisi*’ anlamında kullanılmıştır; aşağıdaki diğer örneklerde ise, Ergin ve Gökyay’ın belirttikleri anlamda kullanılmıştır:

³ Sadettin Özçelik, **Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin**, Ankara, 2005, s. 137.

Drs.10a.2: “(...) boğayı tütmişları-(2)-dı, gelüp meydān **ortasında** koyu vërdiler.”

Drs.10a.6: “Ağ meydānuñ **ortasında** baqđı tırdı.”

Drs.119a.9: “Depegözün (9) başını **ortaya** gëtürdiler.”

Drs.42a.6 (ME 80.6) **ilerü tırmaq**: Bir işin arkasını getirmek, gereğini yapmak

Drs.42a.6: “Çün böyle oldu, hemān imdi **ilerü tırmaq** (7) gerek beg oğlu, dëdi.” =

Vat.71a.10: “Çün (10) böyle oldu, hemān **ilerü dur**, beg oğlu, dëdi.”

Yukarıdaki cümlede geçen *ilerü tırmaq* deyimini ve anlamını Ergin, söz dizininde iki ayrı kelime olarak *ilerü ‘ileri’* ve *tırmaq ‘durmak, kalkmak’* (DKKII: 151 ve 297) şeklinde işlemiştir. Gökyay ise, deyimini ve anlamını söz dizininde “**ilerü durmak öne gelmek, ön tarafa gelmek, öne çıkmak**” (DKK: 227) şeklinde vermiştir. Ergin, cümleyi “*Mademki böyle oldu , hemen şimdi ileri atılmak gerek bey oğlu, dedi*” (1971: 62) şeklinde tercüme etmiştir. Gökyay’ın tercümesi ise, “*Madem ki böyle oldu , hemen şimdi ayrılıp gitmek gerek bey oğlu, dedi*” (1995: 59) şeklindedir.

Tezcan, deyimle ilgili olarak yazdığı notta şöyle diyor: “*Burada ilerü tır- deyimini ‘ayrılmak, uzaklaşmak’ anlamına kullanılmıştır: ‘madem ki böyle oldu (nişanlandık), hemen (benden) uzaklaş!’ Nişanlanan kızın bu sözünü, nişandan sonra kızla oğlanın birbirleriyle görüşmesinin yasak oluşu geleneği çerçevesinde anlamak gerektiğini düşünüyorum.*” (DKON: 161)

Tezcan, bu sözlerin devamında Azerbaycan ve Anadolu’dan derlenmiş bazı metinlerden “*nişandan sonra kızla oğlanın birbirleriyle görüşmesinin yasak oluşu geleneği*” ile ilgili örnekler verir.

Bence, araştırmacıların fiil için verdiği anlamlar metne uymuyor. Bu konudaki gerekçelerimi maddeler halinde vererek sonuca gideceğim:

1. Tezcan’ın sözünü ettiği, “*nişandan sonra kızla oğlanın birbirleriyle görüşmesinin yasak oluşu geleneği*” Dede Korkut’ta yer almaz. Hatta bu boyda Banı Çiçek, dayelerden otağının yakınında avlanan kişinin kim olduğunu sorar ve “*Vallāh sultānum, bu yigit yüzi niķāblu yaħşı yigit-dür. Beg oğlı beg imiş*” (Drs.40b.11-13) cevabını alınca şöyle der: “*Hey hey, dāyeler! [Babam] maña ‘Ben seni yüzi niķāblu Beyrege vërmişem’ dëridi. Olmaya kim bu ola! Mere çağırır, haberleşeyim,*” (Drs.40b.13-41a.2) der. Yani, Banı Çiçek, avlanan delikanlının, nişanlısı Beyrek olabileceğini düşünerek kendisiyle görüşüp konuşmak için dadılarından onu yanına çağırmalarını ister. Nitekim daha sonra Beyrek gelir ve ikisi görüşürler. Banı Çiçek ne için geldiğini sorunca Beyrek “*Pay Bīcān Begün (8) bir kıızı varmış, anı görmege geldüm*” (Drs.41a.7-8) der. Sadece boyda geçen bu olaylar bile Tezcan’ın görüşünün kabul edilemez olduğunu açıkça gösteriyor.

2. Deyimin anlamını tespit etmek için önce bir özet yapmak gerekiyor: Beyrek, ava çıkar, Banı Çiçek’in otağına yakın yerde bir geyik avlar. Banı Çiçek, Beyrek’i çağırır ve kim olduğunu sorar. Beyrek, kendini tanıtır ve Banı Çiçek’i görmek için geldiğini söyler; ancak Banı Çiçek, kendini Beyrek’e *dadı* olarak tanıtır ve at yarışı, ok atma ve güreşte kendisini yenebilirse Banı Çiçek’i de yenebileceğini söyler. Beyrek, bu teklifi kabul eder; at yarışı ve ok atmada galip gelir. Üçüncü olarak güreşe tutuşurlar; güreşin sonunda da Beyrek galip gelir ve kız, gerçek kimliğini açıklar. Bunun üzerine beyrek *üç öper, bir dişler, ‘dügün kutlu olsun han kıızı’* der ve Banı Çiçek’in parmağına nişan yüzüğü takar. İşte bu olaydan hemen sonra Banı Çiçek, *ilerü tır-* fiilini kullanır: “*Çün böyle oldu, hemān imdi ilerü tırmaq gerek, beg oğlı*” der. Beyrek de söyleneni kabul eder ve “*Nola hānum, baş üzerine!*” diye cevap verir. Nitekim olayın devamında Beyrek eve gider ve babası hatırını sorunca evlilik konusunu açarak evlenmek istediğini söyler. Burada baba ile oğulun karşılıklı soru ve cevaplarının sonunda baba şu soruyu sorar:

“Oğul, meger sen istediğün kız Pay Bîcân Beg kızı Bânı Çiçek ola?” Beyrek, babasının bu sorusuna “Belî, pes evet, ağ saqallu ‘azîz baba, menüm dañu istediğüm oldur” diye cevap verir.

Yukarıda özetlediğim *Beyrek Boyı*’nda anlatılan olaylar dikkate alındığında, deyim için verilen anlamların metne uygun düşmediği görülüyor. Bence, metinde kızın “Çün böyle oldı, hemân imdi ilerü tırmağ gerek, beg oğlı” sözüne Beyrek’in “Nola hânım, baş üzerine!” diye cevap verdikten hemen sonra gidip evlilik konusunu babasına açması ve Banı Çiçek’i istediğini söylemesi düşünüldüğünde *ilerü tır-* fiilinin ‘işin arkasını getirmek, işin gereğini yapmak’ anlamında kullanılmış olduğunu gösteriyor. Yani, Banı Çiçek bu sözle Beyrek’e ‘Madem böyle oldu şimdi, bu işin arkasını getirmek gerek, bey oğlu!’ diyor.

Tezcan, notunda ayrıca bir başka kanıt olarak şöyle der: “ilerü tır- birleşik eylemi, TarS 2046’da ‘Atâî’den gösterilen bir tanığa göre büsbütün farklı bir anlama, ‘beri gelmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak’ anlamına da gelmektedir.” (DKON: 163) Tezcan’ın sözünü ettiği tanık, sözlükte *ilerü tırmağ* birleşik fiili için tespit edilmiş tek örnektir:

“Nâm-ı üstadı kılup hırz-i emân

İlerü tur ki senindir meydan (Atai. Ha. XVII. 19)” (TarS: 2046)

Bence, Tarama Sözlüğü’nde bu örneğe dayanarak “*beri gelmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak*” anlamlarının verilmiş olması da yanlıştır, burada da anlam *işin gereğini yapmak* olmalıdır.

Drs.59b.8 (ME 115.8) **qarmanup** → *qarmalanıp*; **qarmalan-**: bir şeyi büyük bir çaba ile aramak

“Beyrek gèdeli Bam Bam Depe başına çıqduñmı kız?”

قارمانيب qarmanup → قارمانيب qarmalanıp (9) dört yanuğa baqduñmı kız?”

Yukarıdaki metinde geçen ve yazılışı gösterilmiş olan kelimenin Dede Korkut’ta başka örneği geçmez. Ergin, kelimeyi *qarmanup* okumuş ve söz dizininde “*kıvrınmak, aranamak, tutunmak, boylanmak, ele geçirmek için etrafında dolaşmak*” (DKKII: 172) anlamlarını vermiştir. Gökyay, kelimeyi *karmanup* (DKK: 54.22) okumuş ve “*aranamak, kıvrınmak*” (DKK: 240) anlamlarını vermiştir.

Tezcan ise, metinde *qaranup* (?) şeklinde düzelterek okumuş ve tereddüt belirtmiştir. Ayrıca, yazdığı notta şöyle der: “*qarmatıp okunabilecek biçimde (okunaksız) yazılmış olan sözcüğü Ergin ve Gökyay qarmanup okuyup ‘aranamak, kıvrınmak’ olarak anlamışlardır. Oysa böyle bir eylem yoktur.*”

Aliterasyon göz önüne tutulunca qa- ile başlayan bir sözcük olması gerekiyor. Bütünüyle yanlış yazılmış olduğunu kabul ederek qaranub olarak okumayı göze alıyorum” (DKON: 200) Tezcan, daha sonra *kara-* fiilinin Türkmence, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde bulunduğunu örneklerle belirtmiştir.

Ben, daha önce fiili *qarmanıp* (?) şeklinde okumuş ve tereddüt belirtmiştim. Ancak söz dizinini hazırlarken Derleme Sözlüğü 4356’da *karmalanmak* kelimesinin ‘*yitirilen bir şeyi büyük bir çaba ile aramak*’ anlamıyla Manyas’tan derlenmiş olduğunu gördüm. Bence, bu anlam yukarıdaki metnin söz bağlamına gayet uygun düşüyor. O halde, metinde bu kelimenin yazımında şimdiye kadar *elif* (ل) olarak görülmüş olan harf, içteki yazılışı *elife* çok benzeyen *lam*(ل) olmalıdır. Burada akla şu soru gelebilir: Kalın sıradan olan bu kelimedede *lam*(ل)’dan sonra *elif* (ل)’in yazılması gerekmez miydi? Dresden nüshasında *+la-* isimden *fiil* yapım ekinin kullanıldığı kalın sıradan *-benzer* başka kelimelerde- de *elif* (ل)’in çoklukla yazılmadığı görülür. Aşağıdaki tabloda fikir vermesi bakımından sadece 30 örnek veriyorum:

Örnek	Yazılışı şekli	Geçtiği Sayfa ve Satır Numaraları
‘āşıkla m ışdı	عاشقلمشدي	Drs.51a.6
baş l adı	باشلدي	Drs.7b.1, 58b.2, 82a.3, 110b.7
baş l adı	باشلدي	Drs.62b.7, 93a.7, 103b.3, 109b.5, 111a.5
kuca k ladı	قوجقلادي	Drs.13b.2, 34a.10
kuca k layup	قوجقلايب	Drs.101b.5
ku ç akladı	قوجقلادي	Drs.51b.12, 145b.9
ku ç akladılar	قوجقلدر	Drs.151a.1
sa k lamağıla	صاقلماغله	Drs.3b.5
sa k larıdı	صاقلرددي	Drs.48b.9
sa k larıdum	صقلردم	Drs.66b.11
sa k lasun	صقلسون	Drs.4a.3, 6b.12
sa k layayum	صقلبييم	Drs.52b.3
sa k lamışlar	ساقلمشدر	Drs.89b.1
sa k larılarıdı	ساقلرلرددي	Drs.104a.4
sa k larıdum	ساقلردم	Drs.66b.4, 66b.7, 66b.12, 67a.1 ⁴
sı k layanda	صقلبيانده	Drs.30a.5
yı r larıdı	يرلررددي	Drs.82a.3

Drs.68b.3 (ME 133.3) **esirgemiş**→ esritmiş; **esrit-**: sersemletmek, sarhoşa çevirmek

“Berü gelün, kırk yoldaşum!

Size kurbān 68b (1) olsun menüm başum.

Görürmisiz ağam Kazan baş kesdi, (2) kan dökdi?

Oğlan uşak yemek yemekçe gelmez, dedi.

(3)Babam bu kâfirleri اسرگمش **esirgemiş**→ اسرتمش **esritmiş** gibi.

Meni seven yigitlerüm ne turursız?

(4) Kâfirün bir ucına depelüm”

Yukarıda, metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin *esirgemiş* şeklinde okumuş ve söz dizininde anlamını ‘*esirgemek*’ (DKKII: 107) şeklinde vermiştir. Gökyay, aynı kelimeyi önce *esirgemiş*

⁴ *şakla-* fiili, sadece Drs.66b.9’da صقلردم (şaklarıdum) şeklinde yazılmıştır.

(DKK: 64.6) okumuş, daha sonra 'esrükmiş' (DKK: 345) olarak düzeltilmiş; söz dizininde 'sarhoş etmek, sersemletmek' (DKK: 206) anlamlarını vermiştir. Gökyay, daha sonra Ergin'in okuyuşunu eleştirerek kendi okuyuşunu savunmuş şöyle demiştir: "Kazan Bey yağı içine dalmıştır, baş kesmiş, kan dökmüştür. Bu olanların esirgemekle ne ilgisi var? Kazan Bey bu yaptıklarıyla yağı sarhoşa döndürmüştür, sersemletmiştir. Bundan ötürü de oğlu yağıya girmek için yüreklenmiştir." (1982: 99). Tezcan ise, kelimeyi Ergin gibi *esirgemiş* şeklinde okumuştur. Ben de daha önce Gökyay'ın notunu atlamış ve kelimeyi *esirgemiş* okumuştum.

Yukarıdaki kelimeyi *esirgemiş* okumak, söz bağlamına uygun düşmüyor. Yazıcının burada bir yazım yanlışlığı yaptığını düşünüyor ve Gökyay'ın gerekçelerine birkaç ekleme yapmak istiyorum:

1. *Esirge*- fiili Dede Korkut'ta hiç geçmez.

2. Buradaki fiil, *esirgemiş* olamaz. Çünkü, hemen öncesinde geçen "Görürmisiz ağam Kazan baş kesdi, kan dökti?" cümlesi ile uygunluk ve bütünlük taşımaz.

3. Yukarıdaki metnin öncesinde Uruz, babasının emrine uyararak savaşa girmemiş, yiğitleriyle birlikte yüksek bir yere çıkmış ve savaşı izlemiştir. Ozan, bu durumu "Ol zemānda ođul ata sözün iki eylemezidi. İki 68a (1) eylese ol ođh kabūl eylemezleridi." (Drs.67b.13-68a.1) sözleriyle anlatır. Ayrıca Oğuzlarda izinsiz şekilde yağıya girilmediğini biliyoruz. Bu kelimenin *esirgemiş* gibi okunması durumunda ortaya Uruz'un babasının affettiği düşmana girdiği kabul edilmiş olur ki bu da ayrı bir çelişkidir.

Sonuç: Söz bağlamına göre kelime, *esritmiş* 'sersemletmiş' okunmalı ve anlaşılmalıdır. Yazıcı burada *te*'nin başta yazılan şeklinin (٤) bitişik yazılmış iki nokasını kef(س)'in keşidesine benzetmiş ve bu yanlışlığı yapmış olmalıdır.

Drs.82a.6 (ME 160.6) **dökmesi/ degmesi** → döhmesi, dönme: tepe

«دوكمه سي دöhmesi büyük bizüm tağlarımız olur

Ol (7) tağlarımızda bağlarımız olur

Ol bađlarıñ kara salkıumlu (8) üzümü olur,

Ol üzümü sıkırlar, al şerābı olur,

(9) Ol şerābdan içen esrük olur.

Şerābluydum, tuymadum

(10) Ne söyledüm bilmedüm."

Yukarıdaki metnin başında geçen ve yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin, *dökmesi* okumuş ve söz dizininde 'dökme tepe, çıkıntı, zirve (?)' (DKKII: 95) şeklinde işlemiştir. Gökyay da *dökmesi* (DKK: 77.20) okumuş ve 'Anlamı belli olmayan bu kelimenin bir başka türlü okunması ihtimali ve uygun görünen anlamı için Bk. düğme' (DKK: 353) notuyla gönderme yapmış; *düğme* maddesinde ise, düşündüğü anlamı 'yükseklik yücelik?' (DKK: 200) şeklinde açıklamış, -Ergin gibi- tereddüt belirtmiştir. Gökyay, ayrıca kelimeyi *İbn-i Mühanna*'da geçen *tökme* 'gölgelik' (DKK: CCXXVI) ile de açıklamaya çalışmıştır.

Tezcan, kelimeyi *degmesi* şeklinde okumuş ve gerekçe olarak notunda şunları yazmıştır: «دوكمه سي > دوكمه سي Degmesi büyük bizüm tağlarımız olur, Bugüne kadar dökmesi vb. okunmuş ve çözülememiştir. Çekimleyen degmesi 'her biri' biçimini anlayamadığı için araya bir vāv eklemiş olmalı. Eski Osmanlıca metinlerde degme sık kullanılmıştır, buna karşılık degmesi nadir olarak geçer.» (DKON: 237)

Zahidoğlu ise, bu kelimenin metinde doğru yazılmış olduğunu, *döğmesi* 'yükseklik, tepe' (2004a: 278-279) şeklinde okunması ve anlaşılması gerektiğini -yaşayan Türk lehçelerinden örnekler vererek savunmuştur.

Bence, kelimeyi doğru okuyup anlamlandıran Zahidoğlu olmuştur. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*nde *tepe* kelimesinin Kazak ve Uygur Türkçesinde *dön* (KTLS: 875) şeklinde kullanılmakta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, aynı sözlükte *tümsek* kelimesinin ise, diğer Türk lehçelerinde karşılıkları şöyle verilmiştir: “*dön, dönes, tömpeşik (Kazak), döngök (Kırgız), döng (Özbek), tüngek (Tatar), tümsek (Türkmen), dönçük (Uygur)*” (KTLS: 909).

Drs.98a.5-12 (ME 192.5-12) Soylamada eksiklikler ve söz sırasının karışıklığı

1. “Ġāfil olma, kara başuñ ħaldur, yigit!
2. (6) Ala ħıyma görklü gözün açğıl, yigit!
3. Ķarularuñ-dan ağ ellerün (7) bağlanmadın,
4. Ağ alnun ħara yere depilmedin,
5. Ġāfille görklü başuñ (8) kesilmedin,
6. Alca ħanuñ yer yüzine dökilmedin
7. Yağı yétđi, (9) düşmen érđi.
8. [Noldı sağa,] ne yatarsın? Ķalkğıl, [yigit!]
9. Ķap-ħayalar oynamadın (10) yer obrıldı,
10. Ķazi begler ölmedin el boşaldı.
11. Ķarçaşuban (11) oğraşuban tağdan éndi,
12. Yasanuban üzerüne yağı (12) yétđi,
13. Yatacađ yermi bulduñ yurtmı bulduñ?
14. Noldı sađa, [ne yatarsın? Ķalkğıl, yigit!] (13) dèyü çağırdı.”

Yukarıdaki soylama, Kan Turalı boyunda geçer ve Selcan Hatuna aittir. Bu soylamanın söylenişı veya yazılışı sırasında karışıklık olduğu ve bazı sözlerin eksik kaldığı ve tamir edilmesi gerektiği anlaşılıyor. Bunları maddeler halinde kısaca veriyorum:

1. Buna göre *Ala ħıyma görklü gözün açğıl, yigit!* şeklinde geçen 2. dizenin sonundaki iki kelime (...açğıl, yigit!), 8. dizenin sonuna ‘...*ħalkğıl [yigit]*’ şeklinde tamir yapılması gerektiğini gösteriyor.

2. 14. dizeden sadece iki kelime yazılmıştır: *Noldı sağa*. Bence bu iki kelime 8. dizenin başına, 8. dizenin yeni şekli [ne yatarsın? Ķalkğıl (yigit!)] ise, 14. dizenin sonuna eklenmelidir. Yani, 8 ve 14. dizeler aynı sözlerin tekrarı şeklinde olmalıdır.

3. 9, 10, 11 ve 12. dizelerin sonlarındaki *obrıldı*, *boşaldı*, *éndi*, *yétđi* fiillerinin çekim şekilleri 7. dizedeki *yétđi* ve *érđi* fiilleri ile paralellik gösteriyor. Bence bu durum, 7. ve 8. dizelerin yer değiştirmiş olduğunu gösterir.

4. Söz bağlamı ve anlam ilgisi dikkatle incelendiğinde 9. ve 11. dizeler arka arkaya söylenmiş olmalıydı; buna göre 9., 10. dizelerin yer değiştirmesi gerekir. Bütün bunlara göre soylamanın şu sıra ile söylenmiş olması gerekirdi:

1. “Ġāfil olma, kara başuñ aldur, yigit!
2. (6) Ala kıyma görklü gözün açğıl, yigit!
3. arularuñ-dan ağ elleruñ (7) bağlanmadın,
4. Ağ alnun ara yere depilmedin,
5. Ġāfille görklü başuñ (8) kesilmedin,
6. Alca anuñ yer yüzine dökilmedin
8. [Noldı saña,] ne yatarsın? alkğıl [yigit!]
7. Yağı yétđi, (9) düşmen érđi.
10. azi begler ölmedin el boşaldı.
9. ap-ayalar oynamadın (10) yer obrıldı,
11. arcaşuban (11) oğraşuban tağdan éndi,
12. Yasanuban üzerüñe yağı (12) yétđi,
13. Yatacađ yermi bulduñ yurtmı bulduñ?
14. Noldı saña, [ne yatarsın? alkğıl, yigit!] (13) dèyü çağırdı.”

Ayrıca, bu tamirlerden sonra ortaya çıkan şekil soylamanın yine de çok eksik olduğunu ve tam tamirinin çok zor olduğunu gösteriyor.

Drs.100b.11 (ME 197.11) **boyla-**: dikkatle dinlemek

“Babamuñ (10) ağ ban [èvi] èşigine düşdüğüñde,

Oğuzuñ ala gözli kıızı (11) gelini بيلدقده **boyladukda**,”

Yukarıdaki *soylamada* geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin, *boyladukda* okumuş, söz dizininde ‘*boyla- destan söylemek, hikâye anlatmak*’ (DKKII: 56) şeklinde anlam vermiş ve geçtiği cümleciiği “*Oğuzun elâ gözli kıızı gelini destan anlattığında*” (1971: 155) şeklinde tercüme etmiştir.

Gökyay, kelimeyi *boyladukda* (DKK: 95.11) okumuş, söz dizininde ‘*boyladukda boyladığı zaman*’ (DKK: 179) şeklinde anlam vermiş, ve geçtiği cümleciiği “*Oğuzun ala gözli kıızı, gelini soyladıkta*” (1995: 118) şeklinde tercüme etmiştir.

Tezcan, kelimeyi yanlış yazılmış düşüncesiyle *yığıldukda* şeklinde okumuş ve ilgili notunda şu açıklamayı yapmıştır: “*Ergin ve Gökyay’ın boyladukda okuyup boyla- ‘destan söylemek, hikâye anlatmak’ eylemine bağladıkları sözcüğü ben, yığıldukda «toplandığında» olarak düzelterek okumayı öneriyorum. Çünkü boyla- eylemi yalnız boy boyla- deyimi içerisinde kullanılır ve her yerde vav ile*

yazılır. Üstelik anlamca da buraya uygun düşmemektedir. Belki yığıl- yerine daha başka bir düzeltme önerisi yapılabilir, ama buradaki sözcüğün boyladukda olmadığı bellidir.” (DKON: 269)

Ben de önceki okumamı Tezcan’ın tamirinine göre yapmış ve yukarıdaki notuna göndermede bulunmuştum. Ergin ve Gökyay’ın bu kelime hakkındaki yanılığının sebebi Dede Korkut’ta geçen *boy boyla-* deyimini olmalıdır. Araştırmacılar, kelimeyi metinde sık geçen bu deyimle ilgili olarak düşünmüştür. Tezcan ise, sözün gelişine uygun tamir yolunu seçmeye çalışmış, çözümü yazıcının kelimeyi yanlış yazmış olabileceği varsayımı ile yola çıkarak bulmaya çalışmıştır. Yukarıdaki sözlerinden anlaşıldığına göre Tezcan, kelimedeki *vav*’ın yazılmamış olmasından hareketle yola çıkmıştır. Oysa ki bu kesin bir ölçü olamaz. Çünkü, bu tür (kelimedeki ünlünün yazılmaması veya tek harfin atlanması) gibi eksiklikler hem eski metinlerde hem de Dede Korkut’ta sık görülebilen bir durumdur. Dede Korkut’ta sadece *vav* (و) harfinin yazılmadığını tespit ettiğim beş örneği metindeki eksik yazılışları ile birlikte veriyorum:

Drs.12b.12: avladılar الدیلر

Drs.14a.10: kuru قور

Drs.33a.13: evren ارن

Drs.35b.9: böğürü بوکر

Drs.49a.10: ulu اول

Ben, şimdi kelimenin yazım şeklinin doğru olduğunu, *boyladukda* okunması gerektiğini düşünüyorum. Bu düşüncemin gerekçeleri şunlardır:

1. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde *boyla-* fiilinden türemiş konu ile ilgili şu veriler geçmektedir:

“**Boylamağ** (...) 2. başını çıkarıp, boynunu uzatıp bakmak

Boylanmağ boynunu uzatıp, başını çıkarıp bakmak.// Etrafına bakınmak, göz gezdirmek, başını kaldırıp bakmak.// mec. Bakınmak

Boylana- boylana etrafına baka baka, bakına bakına” (Altaylı 1994: 147)

2. Azerbaycan Dialektolojisi Lüğeti’nde fiil, “*boylamax (Culfa) görmek, maxmaq. -Bılar istediler boyluyalar.*” (1999: 59) şeklinde tespit verilmiştir.

3. Tarama Sözlüğü 648’de *boylamak* fiilinin bir anlamı ‘3. sürekli olarak izlemek’ şeklinde verilmiş olup şu örnek verilmiştir:

“*Kengal: Cemmaş mânasınadır. Yâni ol ki mahfi şikârın ve dostun gözedir. A’câm kengalgî kereded derler. Ve şikârın gözedüp boylamak*”

4. Derleme Sözlüğü 4463’te *boylama* ‘ayakla ölçme, adımlama’ ve *boylam boylam* aramak ‘karış karış her yanı aramak’ tespit edilmiştir.

5. Şimdi de fiille ilgili bu anlamların ışığında sözün gelişine ve metin bütünlüğüne bakalım: Yukarıdaki metin *Kan Turalı Boy*nda geçer. Kan Turalı, düşmanla savaşırken yaralanır ve zor durumda kalır. Selcan Hatun, yardımına gelir ve kendisinden izin almadan düşmanla savaşarak Kan Turalı’yı atının tergisine alıp kurtarır. Kan Turalı, kendisini kurtaran kişinin Selcan olduğunu anlar, bunun kendisi için aşağılayıcı bir durum olduğunu, Oğuz’da dile düşeceğini ve aşağılanacağını düşünür. İşte ozan, olay sonrasında Kan Turalı’nın içinden geçen bu düşünceleri “*Géderek Kan (8) Turalınuñ fikrine bu geldi kim:*” diye araya girer ve (Drs.100b.8-12 satırları arasında) bir soylama şeklinde şöyle sıralar:

“*Çalkubanı, Selcan Hatun, (9) tırduğunda.*

Yelisi kara kazılık atun bindüğünde,

Babamun (10) ađ ban [evi] eřigine dūřdūđunde,
Ođuzuñ ala gōzli kıızı (11) gelini بيلدقده **boyladukda**,
Her gişi sizin sōyledukde
Sen orada (12) ıurasın oğinesin.

‘Kān Turalı zebūn oldı, at (13) ardına aldum, ıııkđum’ dēyesin.”

Buna gōre, Kan Turalı bu soylamada Selcan’a iıinden şoye demektedir:

“Selcan Hatun, yerinden doğrulup kalktığında,
Kara yeledi savaşçı atına bindiğinde,
Babamın ak otağının eşiğine vardığında,
Oğuzun ela gōzli kıızı gelini **dikkatle dinlediğinde**,
Herkes sōzünü sōylediđinde,
Sen orada kalkıp ōvüneceksin,
Kan Turalı, perişan oldu; at arkasına aldım ıııktım, diyeceksin,”

Drs.101a.7 (ME 198.7) **mūnis**: dost

“Kādir Allāh bilūr, men saña **mūnisem**, yāram,

Kıyma (8) maña!”

Ergin, yukarıdaki metinde geıen *mūnis* kelimesinin anlamını “*mūnis, alışkın, itaatkār*” (DKKII: 216); Gōkyay, “*alışık, kanı-sıcak, ünsiyetli*” (DKK: 260) şeklinde vermiştir. Selcan hatun, bu sōzlerle Kan Turalı’ya seslenmekte ve kendisine temrensiz ok ile nişan almış olduğunu, onun dūřmanı değil dostu olduğunu sōylemektedir. Bu nedenle kelime *dost* anlamında kullanılmış olmalıdır.

Drs.114a.8 (ME 224.8) **arř yūzi** → ‘arř yūzi: gōkyüzü

“**Kāra evren** şopdı Depegōz,

عرش **‘arř yūzi**nde ıevürdüm alımadum, (9) Basaı.

Kāra kaplan şopdı Depegōz,

Kāra kara tağlarda (10) ıevürdüm alımadum, Basaı

Kāđan aslan şopdı Depegōz,

(11) **kalıñ sazlar**da ıevürdüm alımadum, Basaı.

Er olsañ, (12) yeg olsañ, mere, men Kāzanca olmayasın, Basaı.

(13) ağ saıallu babañı ağlatmağıl,

Ağ bürıekli añañı bozlatmağıl, dēdi.”

Yukarıdaki soylamada geıen ve metindeki yazılışı gōsterilen kelimeyi Ergin, ‘*arş* okumuş ve sōz dizininde ‘*arş, gōk*’ (DKKII: 19) şeklinde anlam vermiştir. Gōkyay, kelimeyi *arş* (DKK: 109.27) şeklinde

okumuş, ancak söz dizininde işlememiştir. Tezcan ise, kelimeyi yanlış yazılmış gerekçesiyle *arż* okumuş ve ayrıca başına *ķara* sıfatını eklemiştir: Tezcan, yazdığı notta şu gerekçeleri belirtmiştir:

“Burada عرش ‘arş anlam vermiyor, herhalde metinde ارض arz bulunuyordu, belki de bu sözcük yanlış olarak ‘ayn ile yazılmıştı; çekimleyen, bunun عرش yerine yanlış yazılmış olduğunu sanıp düzeltmek istemiş olsa gerek. Ancak aliterasyonu göz önünde bulundurunca burada eskiden ķara yer bulunmuş olduğu anlaşılıyor: *ķara yer yüzünde çevürdüm alımadum; krş. Orhon yazıtları yağız yer. Her nedense bunu bir çekimci arz yapmış, ondan sonra da ‘arş olmuş.*” (DKON: 310)

Ben de okuyuşumda Tezcan’ın bu açıklamasını tanık göstererek aynı tamiri yapmışım. Ancak, şimdi kelimenin metinde doğru yazıldığını (‘arş yüzünde) ve ‘arş yüzi’nin *gökyüzü* anlamında olduğunu düşünüyorum. Bu düşüncemin kanıtları şöyledir:

1. Yazılışlarında (ارش/ارض) iki kelimenin tek ortak yönleri ikinci harflerinin aynı olmasıdır. Anlam bakımından da birbirinin karşıtı olan bu kelimelerin yazıcı tarafından karıştırılması pek mümkün görünmüyor.

2. Dede Korkut’ta *arż* veya *arż yüzi* hiç geçmez; buna karşılık ‘arş yukarıdaki örnek dışında şu yemin sözünde de geçer ve yazımında bir yanlışlık yoktur:

Drs.86a.3: “Arş ŧanuğ olsun, (4) kŧrsi ŧanuğ olsun...”

3. Basat, Oğuz beylerine Tepegöz’ü öldürmek için gideceğini söyleyerek bu konudaki düşüncelerini sorar. Bunun üzerine Kazan yukarıdaki soylama ile Basat’a düşüncesini açıklar. Kazan’ın soylamada Tepegöz’ün çok amansız ve büyük bir düşman olduğunu vurgulamak için kullandığı imaj bakımından *gökyüzünden yeryüzüne* doğru bir sıra gözettiği dikkat çekmektedir: ‘arş yüzi, **ķara ķara ŧağlar, ķalıñ sazlar**. Aynı şekilde Tepegöz’ü sembolize etmek için anılmış olan canlıların da boyları bakımından bu imaj ile uyumlu olarak sıralandığı görülüyor: **Ķara evren** (ejderha), **ķara ķaplan, ķağan aslan**.

4. Sözü nü ettiğim aynı imaj, Dede Korkut’ta geçen şu cümlelerde de görülür:

Drs.72a.10-11: “Yedi gün ben (10) Ķazana mühlet vėrgil. Yerde ise oğulu çıkarayım, gökde (11) ise endüreyim.”

Drs.75a.2-3: “Sen gėdeli ağlamağum gökde iken (3) yere endi.”

Drs.75b.6-8: “Asmānlu gökde ķara bulut oluban kāfirŧn üzerine (7) gŧrleyeyim, ağ yıldırım olup ŧakıyayım, kāfiri ķamıř gibi (8) od oluban yandurayım,”

Drs.82b.7: “Nėce cāhiller seni gökde arar, yerde ister.”

Drs.86a.10-11: “Çok cāhil-ler seni (11) gökde arar, yerde ister.”

5. Tezcan’ın yazıtlardan tanık olarak sözü nü ettiği *yağız yer* sıfat tamlamasının anlamı *ķara yer* olup yazıtlarda bunun yanında *kök teŧri* ‘mavi gök’ kullanılmıştır. Bu tamlamalardan *yağız yer* örnekleri, Dede Korkut’ta 5 yerde (Drs.20a.3, 35a.13, 43a.12, 63a.10, 103a.1) **ķara yer** şeklinde geçer. *Yer* ve *gök* ile ilgili diğ er tamlamaların durumu ise şöyledir:

yėr yüzi: 16 yerde geçer: Drs.7a.2, 8b.13, 9a.4, 34a.5, 51a.13, 71b.1, 73b.4, 98a.8, 100a.8, 118a.9, 123b.7, 126a.2, 139a.10, 139b.3-4, 140a.5, 143b.1. Bu tamlama, iki yerde *dünyā/e yüzi* şeklinde geçer:

dünyā/e yüzi: Drs.84b.2, 112b.8.

gök yüzi: Toplam 7 yerde geçer: Drs.7a.2-3, 35b.1, 63a.11-12, 84a.5, 85a.6-7, 103a.1-2, 119b.7. İşte, *gök yüzi* tamlamasının da sadece bir yerde '*arş yüzi* şeklinde kullanılmış olduğu anlaşılıyor:

'arş yüzi: Drs.114a.8.

Sonuç: Yukarıda belirttiğim noktalara göre şu sonuçlar ortaya çıkıyor:

Dede Korkut'ta *yêr yüzi* = *dünyâ/e yüzi* tamlamaları, birbirinin dengi olarak kullanılmıştır.

Dede Korkut'ta *gök yüzi* = '*arş yüzi* tamlamaları, birbirinin dengi olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Drs.114a.8'de geçen '*arş yüzi* tamlamasında bir yazım yanlışlığı yoktur.

Drs.119a.11-119b.1 (ME 234.11-235.1) Soylamada eksiklik

“Kara tağa ایتدو ککه یەتدۈگۈندە ایشت ایشت (12) vërsün,

Çanlu çanlu sulardan geçit vërsün,

(13) Erligile çardaşuñ çanın aldun,

Çalın Oğuz beglerini bunđan 119b (1) çurtardun,

Çadır Allāh yüzün ağ ètsün, Basat, dëdi.”

Tezcan, Ergin'in yukarıdaki birinci cümlede geçen ve metindeki yazılışları verilmiş olan kelimeleri Ergin'in *ayıtduğunda işit* şeklindeki okuyuşuna karşı çıkmış, birinci kelimenin başındaki *elif* in fazladan yazıldığını söylemiş, Gökyay'ın okuyuşunun (DKK: 114.29) doğru olduğunu belirterek kelimelerin *yëtdüğünde aşıit* şeklinde okunması gerektiğini savunmuştur (DKON: 318). Gökyay ve Tezcan'ın okuyuşlarına katılıyor ve *Beyrek Boyı* Drs.39b.3-9'da geçen yine Dede Korkut'a ait başka bir soylamanın ilgili kısmını konuya bir kanıt olarak göstermek istiyorum:

“[Ünüm anla] sözüüm (4) diñle, Bay Büre Beg!

Allāh te'ālā saña bir oğul vërmış, (5) çuta vërsün!

Ağır sancağ götürende müsülmānlar arhası (6) olsun!

Karşu yatan kara karlı tağlardan aşar (7) olsa

Allāh te'ālā senün oğluña aşut vërsün!

Kanlu (8) kanlu sulardan geçer olsa geçüt vërsün!

Çalabalıç (9) kāfire girende

Allāh te'ālā senün oğluña fırsat vërsün!”

Şimdi de yine bu soylamaya dayanarak Drs.119a.11-119b.1'de geçen dizelerde başka bir tamir yapmak istiyorum: Bu dizeler, Basat'ın Tepegözü öldürdüğü *boyun* sonunda Dede Korkut'a ait bir soylamada geçer. Dede Korkut, *Beyrek boyında* geçen ad koyma töreninde geçen ve yukarıda verdiğim soylamada aşağı yukarı aynı sözlerle Beyrek'in babasına seslendiği görülüyor ve altını çizdiğim dizelere göre Drs.119a.11-119b.1'de -en azından- şu tamirin yapılması gerektiğini düşünüyorum:

“[Çarşu yatan] Çara tağa yëtdüğünde aşıit (12) vërsün,

Çanlu çanlu sulardan [geçer olsañ] geçit vërsün, dëdi.

(13) Erligile çardaşuñ çanın aldun,

Qalın Oğuz beglerini buñdan 119b (1) kırtarduñ,

Qādir Allāh yüzüñ ağ  tsün, Basat, dedi.”

Drs.123a.3 (ME 242.3) **hoşluğum, hoşluğum** → koşluğum (<hoşluğum k<h)

“Oğul, kayurma üç (3) gündür قوشلغم koşluğum yoħ.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Gökyay, *hoşluğum* (DKK: 118.16) şeklinde okumuştur. Ergin, kelimenin metinde قوشلغم şeklinde yazılmış olduğuna dipnot ile dikkat çekmiş ve *hoşluğum* şeklinde okumuştur. Ergin, Dede Korkut'ta geçen *hōş* kelimesinin örneklerine dayanarak bu tercihi yapmış olmalıdır. Tezcan ise, bu konuda not yazmaksızın kelimeyi *koşluğum* şeklinde okumuştur. Ben, yazım şeklini dikkate alarak kelimeyi *koşluğum* şeklinde okumuştum. Burada, bu okuma şekli için gerekçe sunmak istiyorum:

Dede Korkut'ta, alınma kelimelerin bazı örneklerinin başında ğ> k ve h> k değişimleri görülür. Ergin de bu değişikliği tespit etmiş ve birçok örneğini *Türkçeleştirme* (DKKII: 381-382) başlığı altında işlemiştir. Bu örnekleri metindeki yazım şekilleri ve geçtiği yerler ile birlikte vermek istiyorum. Dede Korkut'ta kelimenin aslına uygun örnek geçiyorsa bunu da ayrıca belirteceğim:

Kelime başındaki ğ> k değişmesi örnekleri:

qalaba قلبه Drs.68b.13 (<Ar. غلبه ğalebe).

ğulaba غلبه Drs.129b.

qalabalıq قلابعلق Drs.39b.8; قلابعلق 47a.11, 123a.9-10 (<Ar. غلبه ğalebe).

qarāyib قرایيب Drs.8a.5 (<Ar. كغرائب ğarā'ib).

qarıplıqa قاریلغه Drs.135b.5, قریبلغه 136b.13 (<Ar. كغريب ğarīb).

ğarīb كغريب Drs.121b.5.

qarīm قريم Drs.3b.11, 31b.8, 42b.2, 92b.10, 94a.6, 96a.13, 99a.2, 145a.3, 153a.1, 153a.1, 153a.2, 153a.3, 153a.5 (<Ar. ğarīm).

ğarīm كغريم Drs.31a.12, 104b.8.

qayrı قایري Drs.141a.5 (<Ar. كغیر ğayr).

ğayrı كغیري Drs.121b.5.

qazap قزاب Drs.11b.10, 12a.9 (<Ar. كغضب ğazab).

ğazab كغضب Drs.9a.1, 9a.3.

Kelime başındaki h> k değişmesi örnekleri ise şunlardır:

qudbe قودبه 62b.2, قودنه 108a.7 (<Ar. كخطبه huṭbe).

qutbe قطبه Drs.5a.10 (<Ar. كخطبه huṭbe).

Yukarıdaki örnekler dışında, Dede Korkut'ta *halı* kelimesinin üç örneği de قالی şeklinde yazılmış, buna karşılık, *halıca* kelimesi altı yerde geçmiş ve altı örnek de خالیجه şeklinde yazılmıştır:

قالی Drs.20a.4, 91a.7, 91b.2.

halıca خالیجه Drs.7a.3, 35b.2, 38b.12, 63a.11, 103a.2, 119b.7

hoş kelimesinin bütün örnekleri, خوش şeklinde yazılmıştır. Ancak yukarıda sunduğum örneklerin ikilik gösteren şekilleri, Drs.123a.3'te geçen ve قوشلغم şeklinde yazılmış olan kelimenin *koşlugum* okunması gerektiğini ve bir başka Türkçeleştirme örneği olduğunu göstermektedir.

Drs.140b.10 (ME 277.10) **öldür meni** → öldür meni, [yitür meni]

“Elüğe girmiş (10) iken, mere kâfir, öldür meni, [yitür meni]”

Yukarıdaki cümlede bir eksiklik vardır ve gösterdiğim tamirin yapılması gerekir. Bu tamirin gerekliliği, metnin devamında yer alan soylamalarda dört defa tekrar edilen aynı dizeden açıkça anlaşılıyor:

Drs.141a.10: “Elüğe girmişiken, mere kâfir, öldür meni, yitür meni”

Drs.141b.10: “Elüğe girmişiken, mere kâfir, öldür meni, yitür meni”

Drs.142a.6: “Elüğe girmişiken, mere kâfir, öldür meni, yitür meni”

Drs.142b.3: “Elüğe girmişiken, mere kâfir, (3) öldür meni, yitür meni”

Drs.142a.5 (ME 280.5) **ögünenleri** → ögünen [eren]leri

“Anda dağı ‘Erem, begem!’ dëyü öginmedüm,

Ögünenleri → ögünen [eren]leri (6) hoş görmedüm.”

Yukarıdaki metinde gösterdiğim tamir yapılmalıdır. Çünkü Kazan'ın araka arkaya söylediği soylamalarda bu iki dize tekrar edilmiştir. Bu iki dizeden önce geçen soylamalarda üç yerde (Drs.140b.8-9, 141a.9-10, 141b.8-9) dizeler şöyledir:

“Anda dağı ‘Erem, begem!’ dëyü öginmedüm,

Ögünen erenleri hoş görmedüm.”

Drs.144a.13, 144b.1 (ME 284.13, 285.1)

1. (müdārā) kııl- = iyilik düşünmek: (Birisine) Tuzak kurmayı, kötülük etmeyi tasarlamak (argo)

2. berāber ét-: karşısına çıkarmak, savaştırmak

“Tekür beglerin cem’ eyledi: Bunlarla ne **müdārā kııl**alum? dedi. Begler eyitdiler: 144b.1 Bunun **müdārāsı** oldur kim Kazanı çıkaravuz, anlara **berāber édevüz.**”

1. Dede Korkut'ta, sadece yukarıdaki metinde (iki kez geçen) *müdārā* kelimesi için Ergin, söz dizisinde “*yüze gülme, suyuna gitme, anlaşma, idare etme*” (DKKII: 217) anlamlarını vermiştir. Ergin, yukarıdaki metnin tercümesini şu şekilde vermiştir: “*Tekür beylerini topladı, bunlarla nasıl uyuşalım dedi. Beyler dediler: Bunun uyuşması odur ki Kazanı çıkaralım, onlarla başbaşa bırakalım.*” (1971: 225-226)

Gökyay ise, iki örneği *müdara* ve *müdara kılmak* şeklinde ayrı ayrı işlemiş; *müdara* için “*müdarat, idare ile kullanma, iyi davranma; yüze gülme, yapınma; hislerini gizleme, riyakarlık etme, alçak gönüllülük, tevazu; gönül alma*” (DKK: 260-261) anlamlarını vermiştir. Gökyay, *müdara kılmak* için ise, “*Nezaketle yahut dikkatli davranmak; gönül almak, gönül yapmak, uzlaştırmak, yatıştırmak.*” (DKK: 261) anlamlarını vermiştir. Gökyay, yukarıdaki metnin tercümesini önce şu şekilde yapmıştır: “*Tekür beylerini topladı, bunlarla ne müdara kılalım, dedi. Beyler, bunun müdarası odur ki Kazanı çıkarırız, onlarla karşılaştırırız, dediler.*” (1963: 129), bir başka yayında ise, cümleyi “*Tekür beylerini topladı, bunlara nice davranalım, dedi.*” (1995: 161) şeklinde tercüme etmiştir.

Bence *müdārā* kelimesi ve *müdārā kılmak* birleşik fiilinin yukarıdaki metinde kullanıldığı anlamları tespit edebilmek için bir özet yaparak metnin öncesini, sonrasını dikkate almak gerekiyor: Uruz, delikanlı çağına girer ve babasının yaşadığını, tutsak olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Kazan’ı tutsaklıktan kurtarmak için çeri toplar ve amcası Kara Göne ile birlikte babasını kurtarmak için yola çıkar. Önce yolları üzerindeki küçük bir kaleyi alırlar. Bu kaleden kaçan bir sığır çobanı Kazan’ın tutsak bulunduğu kalenin tekürüne giderek Ayasofya’nın alındığını ve düşmanın üzerlerine gelmekte olduğunu haber verir. İşte yukarıdaki metin, tam burada geçer. Bu metnin hemen devamında ise, Tekür, Kazan’a üzerlerine gelmiş olan düşmanı uzaklaştırması karşılığında serbest bırakılacağını ve bir daha kendilerine saldırmaması şartıyla haraç ödeyeceklerini söyler. Ardından Kazan’a giyim ve silah vererek gelen ordu ile savaşmak üzere dışarı çıkarırlar.

Böyle bir durumda yukarıda verilmiş olan anlamlar söz bağlamına uygun düşmüyor. Bence, yukarıdaki metinde geçen *müdārā* kelimesi ve *müdārā kılmak* birleşik fiilinin anlamları, günümüzde argoda kullanılan *iyilik düşünmek* “(Birisine) *Tuzak kurmayı, kötülük etmeyi tasarlamak*” (Aktunç 2000: 153) fiili ve anlamıyla açıklanabilir.

2. Yukarıdaki metnin sonunda geçen *berāber it-* birleşik fiilini ise; Ergin, söz dizininde “*beraber ‘beraber’*” (DKKII: 43) şeklinde işlemiştir. Gökyay, aynı fiili “*beraber etmek ‘Karşılaştırmak, döğüşürmek, karşısına çıkarmak’*” (DKK: 175) şeklinde işlemiştir. Yukarıdaki *müdara* ile ilgili tespitimden sonra *berāber it-* birleşik fiili için söz bağlamına uygun düşen anlam, Gökyay’ın verdiği “*döğüşürmek, karşısına çıkarmak*” anlamıdır. Tarama Sözlüğü 512’de birleşik fiil için verilen iki örneğin belirtilen ‘*bir araya getirmek*’ anlamıyla uygunluğu şüphelidir. Tarama Sözlüğü 512’de ayrıca, *beraberlik çekişmek ‘beraberlik iddiasında bulunmak’* fiili için verilen tek örnek ise, *beraber etmek* fiili için belirttiğim anlamı desteklemesi bakımından önemlidir:

“Bir zâhit var idi, dâim Hakîm Tirmid ile muâraza iderdi ve anınla beraberlik çekişürdi. (Tez. Lâ XV. 711-1)” (TarS: 512)

Drs.150a.9 (ME 296.9) *Ḳazağuc* kelimesinin yazılışı üzerine

“*قره قوچه* *Ḳazağucda* *ḳazılık* atına çok binmişem,”

Tezcan, kendisinden önceki yayınlarda *ḳara ḳoç* okunmuş olan kelimenin *ḳazağuc* olduğunu tespit etmiştir (DKON: 39-42). Tezcan, yazdığı notta düzeltmesi ile ilgili gerekçelerini sunmuş ve görüşünü şöyle belirtmiştir: “*Ben, DKK’ndaki sözcüğün aslında ḳazağuc olduğunu, çekimleyenlerin bunu anlamadıkları için ḳara ḳoç biçimine sokmuş olduklarını sanıyorum. Drs. nüshasında sözcük sadece ilk geçtiği yerde (yani Drs.3b.10’da) bozulmadan yazılmış, bir kez de (Drs.141a.4) ilk yarısı doğru kalmış, yalnız ikinci yarısı bozulmuştur.*” (DKON: 42)

Ben, Tezcan’ın görüşünü katılıyor ve yazımla ilgili olarak bu tespiti destekleyen bir ekleme yapmak istiyorum: Drs.150a.9’da da -yukarıda görüldüğü gibi- kelimenin ilk yarısı doğru şekilde (قره) yazılmıştır.

Kaynaklar ve Kısaltmalar

- 📖 Aktunç, Hulki (2000), *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul.
- 📖 **DLT**: Atalay, Besim (1986), *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi*, Türk Dil Kurumu yayınları (4 Cilt), Ankara.
- 📖 **Drs.**: Dede Korkut'un Dresden Nüshası.
- 📖 **DerS**: *Derleme Sözlüğü* (1965-1979) I-XI c., Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- 📖 **KTLS**: Ercilasun, Ahmet Bican (ve Diğerleri) (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- 📖 Gülensoy, Tuncer (1995), *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu yayınları: 618, Ankara.
- 📖 **ME**: Ergin, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 169, Ankara.
- 📖 **DKKII**: Ergin, Muharrem (1991), *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 219, Ankara.
- 📖 **DKK**: Gökyay, Orhan Şaik (1973), *Demdem Korkudun Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1982), *Destursuz Bağa Girenler*, Dergâh yayınları, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1963), *Bugünkü Dille Dede Korkut Hikâyeleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri*, Dergâh yayınları, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1994), "Demdem Korkut Kitabı Üzerine" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1988*, Türk Dil Kurumu yayınları: 552, Ankara, s. 91-96.
- 📖 Kilisli Mu'allim Rifat (1332H.=1916M.) *Kitab-ı Dede Korkud 'Ala Lisan-ı Ta'ife-i Oğuzan*, İstanbul.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2004), "Dede Korkut Metinleri Üzerinde Bazı Düzeltmeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004)*, Ankara, s. 2209-2220.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2004), "Dede Korkut'ta Renklere Yüklenen Anlamlar ve *Ak-Kara* veya *Ak-Alaca* Mücadelesi", *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslar arası Sempozyumu*, 25-27 Kasım 2004, Ankara.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2005), "Dede Korkut'ta Yanlış Yazılmış Birkaç Kelime ve Okunuş Şekilleri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt V, Sayı.1, İzmir, s.79-83.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2005), *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- 📖 **TarS**: *Tarama Sözlüğü* (1977), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- 📖 Tekin, Talât (1986), "Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmeler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1982-1983*, Ankara, s.141-156.
- 📖 **DKO**: Tezcan, Semih; Boeschoten, Hendrik (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi yayınları: 1441, İstanbul.
- 📖 **DKON**: Tezcan, Semih (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi yayınları: 1457, İstanbul.
- 📖 **Vat.**: Dede Korkut'un Vatikan nüshası.
- 📖 Zahidoğlu, Vahid (2004a), *Kitab-ı Dede Korkut: Müstensih "Yanlış"ları ve Metin Gerçekleri*, Türk Halklarının Edebi Geçmişi: Türk Destanları Uluslararası Sempozyum'unda Sunulan Bildiri, Bakü, s. 277-283.
- 📖 Zahidoğlu, Vahid Adilov (2004b), *Kitab-ı Dede Korkut'ta Bazı Düzeltmeler*, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004)*, Ankara, s. 3311-3328.

İşaretler

- : Düzeltme teklifi yönünü gösterir.
- [] : Metinde eklenmiş kısmı gösterir.